

Smluvená výše úroků z prodlení

Problematika sankčního zajištění závazkového právního vztahu je velmi praktická, každodenní, a proto i často traktovaná v odborných člancích. O smluvní pokutě toho bylo již napsáno tolik, že při nezměněné judikatuře Nejvyššího soudu České republiky (dále jen „NS“) lze jen těžko přinést nějakou invenci do interpretace a aplikace tohoto oblíbeného institutu utvrzujícího závazek. Zdá se však, že neméně významný a obdobně tíživě (sankčně) působící institut – úroky z prodlení – zůstává mírně stranou zájmu. Snad proto, že se zdá velmi zřetelně legislativně upraven. Ani s jeho výší nebývá aplikační problém, když tato je kogentně stanovena podzákoným předpisem, konkrétně nařízením vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení, ve znění pozdějších předpisů. To platí ovšem toliko ve vztazích nepodnikatelských. V režimu zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ObchZ“ či „obchodní zákoník“) je kogentnost a zákonodárcem stanovená výše sankce za prodlení s plněním peněžitého závazku odstraněna ve prospěch flexibility a autonomie vůle, což z úroku z prodlení činí variabilní prvek smluvních vztahů, podobně jako je jím smluvní pokuta. Dle ust. § 369 ObchZ totiž platí, že pevná „zákonná“ výše úroku z prodlení se použije pouze subsidiárně, není – li mezi stranami sjednáno jinak. Smluvní úroky z prodlení jsou tak výhradně tématem obchodního práva.¹

Přiměřenost výše úroků z prodlení a smluvní pokuty

Institut úroků z prodlení má nepochybně užší pole působnosti než smluvní pokuta, když může být sankcí ze své povahy jen za prodlení se zaplacením peněžité částky, a lze jej sjednat toliko ve formátu procentuální částky za určitou dobu (pravidelně den) prodlení. Ohledně sjednání výše je však aktuální právní úprava velmi liberální. Snadno se tak ve smlouvě mohou paralelně vedle sebe objevit dva formálně odlišné, přesto zcela shodně konfigurované sankční instituty. Otázka, která stála za tímto článkem, tedy zní, zda je náhled na přiměřenost smluvené výše úroků z prodlení shodný s náhledem na výši smluvní pokuty a při jejich soudním posouzení se uplatní shodné aspekty. Uvedenou problematikou jsem se u smluvní pokuty zabýval ve svém předchozím článku², z čehož vyplynula i inspirace pro další příspěvek.

Z důvodů omezeného rozsahu se zaměříme na dva důležité a velmi aktuální judikáty NS ČR z první poloviny letošního roku 2010, které shrnují dosavadní pohled na interpretaci smluvních úroků z prodlení obecně, a které myšlenkově navazují na nálezy Ústavního soudu České republiky (dále jen „ÚS“) z roku 2009.

---

¹ Což zřetelně potvrdil i NS ve svém rozsudku ze dne 17.3.2005, sp. zn. 33 Odo 1117/2003, v němž uvedl: „*Ustanovení § 517 odst. 2, věta za středníkem, obč. zák. účastníkům dohodu o jiné výši úroku z prodlení výslovně nezakazuje, nemožnost přijetí odchylné smluvní úpravy však vyplývá z povahy tohoto ustanovení. Uvádí-li se v něm, že „výši úroku z prodlení a poplatku z prodlení stanoví prováděcí předpis“, nenechává gramatický výklad tohoto ustanovení prostor pro úvahy, zda lze výši úroku z prodlení či poplatku z prodlení stanovit jinak, tedy ani dohodou účastníků. K opačnému závěru nelze dospět ani přirovnáním § 517 odst. 2 obč. zák. k ustanovení § 369 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, které upravuje rovněž úroky z prodlení, byť ve vztazích obchodněprávních. Dispozitivní povaha ustanovení § 369 odst. 1 obch. zák. je dána již tím, že dohodu účastníků o výši úroku z prodlení – na rozdíl od občanského zákoníku – výslovně předvídá.“ (zvýrazněno autorem)*

² Článek s názvem: „Výše smluvní pokuty ve světle poslední judikatury Nejvyššího soudu ČR“ byl publikován na webu www.epravo.cz pod číslem 62298 dne 19.5.2010.

Je nekalé neplnit závazky včas

S ohledem na skutečnost, kterou lze předestřít již na tomto místě, a to že NS po vzoru ÚS tenduje k (lapidárně řečeno) sociálnímu pohledu na přiměřenost smluvené výše úroků z prodlení zahrnujícímu neomezené množství posouzení hodných faktorů spadajících pod takřka všeobíhající fenomén „dobrých mravů“, považuji za vhodné tuto problematiku uvést již starším a dle mého názoru nedůvodně opomíjeným rozhodnutím NS, jež lze svým způsobem postavit do mírného kontrastu s pozdějšími tendencemi nadměrné ochrany dlužníka. NS ve svém rozhodnutí ze dne 30.7.1997 ve věci sp. zn. III. Odon 20/96, totiž trefně vyjádřil právní názor, který by dle mého subjektivního pohledu měl stát v pozadí veškerých úvah o přiznání tak či onak vysokého úroku z prodlení. Uvedl, že *„řádné a včasné plnění závazků, tedy i včasné placení, je jednou ze základních zásad poctivého obchodního styku. Porušování této zásady je v české ekonomice do té míry rozšířené, že přestává být podnikateli vnímáno jako nekalé jednání. Jako nekalé jednání je naopak mnohdy deklarován postih za takové jednání, a to právě osobou, která sama svůj závazek řádně nesplnila a pro takový případ dobrovolně uplatňovaný postih sjednala. Takovému názoru však nelze přisvědčit.“* V některých rozhodnutích vyšších českých soudů totiž lze zaznamenat výrazně protekcionistickou a jednostranně zabarvenou vůli pohlížet na dlužníka jako na automaticky ublíženého, utiskovaného a slabšího smluvního partnera. Takové nazírání přitom nemá v obchodněprávní sféře – ve vztazích profesionálů – z logiky věci žádný racionální podklad.

Ústavněprávní náhled

Svůj výrazný ústavně právní pohled na tuto problematiku vnesl ÚS v nálezu ze dne 7.5.2009, sp. zn. I. ÚS 523/07, v němž konstatoval: *„Zásada smluvní volnosti je v daném případě modifikována účelem a smyslem sankčního a motivačního mechanismu institutu úroků z prodlení; jejich použití je možné a zákonné, jejich výše však nemůže být bezbřehá. Pokud bývá v judikatuře zdůrazňováno, že porušení zásad poctivého obchodního styku při uplatnění nároku na úrok z prodlení je nutno zkoumat ve vazbě na konkrétní okolnosti, na zásadu řádného a včasného plnění závazků a že rozpor právního úkonu s dobrými mravy je třeba posuzovat v každém případě individuálně, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem jednání účastníků v příslušném období a k jejich tehdejšímu postavení, je samozřejmě taková úvaha potud správná, pokud sama výše těchto úroků nemá spíše než motivační charakter právě charakter šikanózní. Částka, kterou je povinen platit subjekt, jenž se dostane do prodlení, odpovídající úroku 182 % ročně, jako je tomu právě ve zkoumaném případě, je již očividně (rovněž) za hranicí, kterou lze považovat podstatě a smyslu daného institutu úroku z prodlení za adekvátní. ... Důsledkem toho je hrubý nepoměr mezi vzájemnými povinnostmi stran, které mezi sebou vedly spor. Žalobci tak bylo přiznáno tolik, kolik by zdaleka nemohl získat, uložili by vymáhanou částku u kterékoli banky a ani si nelze představit jinou investici, která by nabízela obdobný zisk. Jak již bylo uvedeno, smysl úroku z prodlení lze nacházet v jeho motivační a sankční funkci, pokud se dlužník ocitne v prodlení se včasným a řádným vrácením dluhu. I zde je však nutno - podle názoru Ústavního soudu - dbát na zásadu přiměřenosti, jeden ze stěžejních principů ústavního soudnictví, dodržovaný v demokratických právních státech, chápaný nikoliv pouze formálně, ale zejména materiálně (materiální právní stát). Již odedávna, a to i v obchodním styku, platí ve slušné společnosti maxima „každému co jeho jest“; ani zajištění tohoto smluvního nároku však nesmí být nadměrné. Je pochopitelné, že zcela neúměrná výše úroků, a to i úroků z prodlení, může být oprávněně pocíťována dotčeným subjektem jako nespravedlivá, a to i bez ohledu na to, je-li v konkrétním případě pro něj likvidační či nikoliv.“* Ústavní soud tak obsáhleji formuloval svůj předchozí názor, že ústavním maximám, obecně uznávaným pravidlům chování mezi lidmi a mravním principům společenského řádu odporuje, aby věřitel požadoval po dlužníku nepřiměřené nebo dokonce

lichvářské úroky. Evidentní z citovaného textu je, že středobodem posouzení přiměřenosti výše smluvního úroku z prodlení z ústavněprávního pohledu je (shodně jako u smluvní pokuty) soulad s dobrými mravy dle ust. § 39 a z hlediska výkonu takového práva i § 3 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ObčZ“ nebo „občanský zákoník“) a rovněž soulad se zásadami poctivého obchodního styku. Důraz je kladen na funkci tohoto institutu, jinými slovy aby jeho výše byla přiměřeně sankční a stále ještě motivační, nikoliv již šikanózní. Jako vodítko uvedl ÚS příkladmo porovnání výše smluvního úroku z prodlení s úroky, jaké by mohl věřitel získat, uložil – li by peníze namísto půjčky smluvnímu partnerovi do banky. Ústavně konformní posouzení tak vždy musí zohledňovat všechny okolnosti konkrétního případu, což snadno může v průměrném „uživateli“ práva – podnikateli navodit dojem úplné soudcovské libovůle při posuzování jeho nároku na sankci z prodlení, kterou po uvážení s dlužníkem sjednal. Je pochopitelné, že je nutné se při kreativním soudním rozhodování vyhnout schematičnosti, přesto je při zastávaném výkladu dosti málo záchytných bodů.

Nemožnost moderace

Velké riziko pro věřitele spočívá v tom, že nazná – li soudce, že věřitelem žalovaný nárok na zaplacení úroku z prodlení je vlivem několika pro dlužníka svěřčících „polehčujících“ okolností nepřiměřený, nemá možnost smluvní úroky z prodlení moderovat na přijatelnou výši! Tento závěr a zásadní rozdíl o legislativní úpravy obchodněprávní smluvní pokuty konstatoval NS zřetelně v nedávném rozhodnutí sp. zn. 23Cdo 2924/2009 ze dne 18.3.2010: *„Při posuzování přiměřenosti, resp. nepřiměřenosti smluvní pokuty se přihlíží i ke sjednané výši úroků z prodlení, když jen smluvní pokutu, nikoliv úroky z prodlení, může soud za použití moderačního práva podle § 301 obch. zák. snížit, a to s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti.“* Tento mocný instrument skutečně dává zákonodárce soudcům do rukou jen v případě zkoumání souladu výše smluvní pokuty s ust. § 39 ObčZ. Konstatování nepřiměřenosti výše smluvního úroku z prodlení tak má mnohem dramatictější vyznění, když nutně vede k zamítnutí celého požadovaného příslušenství bez možnosti soudu ji jakýmkoliv způsobem uvážlivě modifikovat.

Faktory působící na posouzení výše

V rozsudku ze dne 25.1.2010 ve věci sp. zn. 23 Cdo 1462/2008 dospěl NS k následujícím závěrům: *„Smluvní strany si sice mohou sjednat úrok z prodlení a způsob jeho výpočtu odchylně od zákonného ustanovení § 369 obch. zák., ale nikoli zcela libovolně. Vždy je třeba posuzovat přiměřenost výše sjednaného úroku z prodlení z hlediska jejího souladu s dobrými mravy. Soulad obsahu právního úkonu s dobrými mravy musí být posuzován vždy, bez ohledu na to, že posuzované smluvní ujednání bylo výsledkem svobodného projevu vůle účastníků smlouvy a také bez ohledu na to, kdo případný rozpor s dobrými mravy zavínil, či zda některá ze stran byla při uzavírání v dobré víře.“* Uplatnil se tak i do obchodněprávní roviny výrazný protekcionismus, takže se zdá, že soudy přestávají rozlišovat, v režimu kterého právního odvětví závazkový vztah vznikl, což lze připsat výraznému (levicovému) trendu spočívajícímu v prosazení tzv. spotřebitelského práva (chránícího tu „fakticky slabší“ smluvní stranu) do všech sfér práva. Nutno však znovu konstatovat – zvláště po novelizaci ust. § 52 odst. 3 ObčZ k 1.8.2010 – že spotřebitelský náhled na smluvní vztahy podnikatelů by měl být minimalizován ve prospěch autonomie jejich vůle. To ovšem neznamená, že bych zcela nesouhlasil s naznačenými tendencemi v českém nejvyšším soudnictví, jde toliko o subjektivní obavu ze zaplavení obchodního práva interpretacemi vedoucími k potlačení jeho charakteru jako specifického právního řádu obchodníků.

Po této subjektivní odbočce tedy uzavřeme, že smluvená výše úroků z prodlení podléhá fakticky dle poslední judikatury NS i ÚS stejnému posouzení jako výše smluvní pokuty. „Podle ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ (jež vzhledem k § 1 odst. 2 věty druhé ObchZ platí též pro obchodní závazkové vztahy, bez zřetele na § 265 ObchZ) výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy. ... Ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ patří k právním normám s relativně neurčitou hypotézou, které přenechávají soudu, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností, a že pro použití korektivu „dobré mravy“ zákon nestanoví, z jakých hledisek má soud vycházet, vymezení hypotézy právní normy tedy závisí v každém konkrétním případě na úvaze soudu. ... Dobré mravy netvoří uzavřený a petrifikovaný normativní systém, nýbrž jsou spíše měřítkem etického hodnocení konkrétních situací a jejich souladu s obecně uznávanými pravidly slušnosti a poctivého jednání, a rozpor právního úkonu s dobrými mravy je proto třeba posuzovat v každém konkrétním případě individuálně, s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem jednání účastníků v příslušném období a k jejich tehdejšímu postavení.“³

Skrze ust. § 1 odst. 2 ObchZ se tak i zde dostáváme k základním občanskoprávním ustanovením. Výše smluvního úroku z prodlení musí vyhovovat požadavku mravnosti, přičemž – jak bylo výše citováno – v úvahu je nutno vzít předem neomezenou množinu faktorů, jež na posouzení přiměřenosti mají, resp. mohou mít vliv. Bude se patrně jednat o okolnosti uzavření smlouvy, výši peněžitého závazku, s nímž je dlužník v prodlení, způsob, jakým ke svému prodlení přistupuje a jakou vyvíjí snahu jej ukončit. Zazněl i argument soudu, že by smluvní úrok z prodlení neměl být výrazně vyšší než „zákonný“.

Závěrem

Na jednu stranu lze pochválit snahu odstraňovat vyděračské jednání obřích hráčů na trhu, na druhou stranu právě obchodní právo je odůvodněně specifické povahou svých ustanovení a je objektivně přísnější ke „svým“ subjektům ve snaze o flexibilitu a nízkou rigidnost. Fakt, že se smluvní úrok z prodlení sjednaný mezi podnikateli a smluvní pokuta mezi sousedy - fyzickými osobami poměruje z hlediska přiměřenosti obdobným metrem lze přijmout s rozpaky, zejména při vědomí absence moderačního oprávnění soudu. Je v pořádku, že zásada mravnosti a nešikanózního výkonu práva prostupuje celým právním řádem, zasadil bych se však o to, aby se neustále omílané „okolnosti konkrétního případu“ nestaly strašákem běžných obchodních vztahů snižujícím důvěru ekonomického živlu v právo, které by v konečném důsledku mnohdy navzdory svobodně deklarované vůli utvrzovaly notorické neplatiče v jejich úspěšné obchodní taktice. První myšlenka nad tímto problémem by měla vždy být: Je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku nesplnit závazky včas! Poté až mohou nastoupit hlediska další.

Mgr. Jan Hrabec

LISSE LEGAL - Lisse&partners

www.lisse.cz

Štěpánská 633/49, 110 00 Praha 1

advokat@lisse.cz, tel.: 266 710 100

---

³ Rozsudek NS ve věci sp.zn. 23 Cdo 1458/2007, ze dne 31.3.2009

